

SZÉKELY MELINDA

Plinius leírása mesés és különleges lényekről

C. Plinius Secundus Maior Naturalis historia műve 6. könyvében (cap. 187–195) a lakott világ határainál fekvő Aethiopia jellemzésénél csodás és fantasztikus élőlényekről is ír. Jelen munkában e részlet fordítása olvasható bevezetővel és jegyzetekkel ellátva.

Kulcsszavak: Plinius, *Naturalis historia*, Aethiopia, pygmaeusok, darvak, Babilon Mihály, *fabulosa*

Az antikvitás embere már a legkorábbi időktől kezdve mesebeli lényekkel népesítette be képzeletében a lakott világ határait, az ismeretlen tájakat. Útja során már Odysseus is különféle szörnyekkel találkozott, az óriás egyszemű cyclopsszal, különös élőlényekkel, tengerek és szigetek lakóival. A következő századokban az ókori útleírások toposzaivá válnak ezek a szörnyek. A görög–római elképzelésben a messzi földön élő népek tipikusan hibridek, ember és állat, vagy többféle állat keverékei, vagy pedig „módosított élőlények”, akiknek valamilyen testtájuk hiányzik, több vagy kevesebb van belőlük (egyszeműek, háromszeműek, fej nélküliek, óriásfülűek) vagy a méretük tér el a szokásostól (törpe növéssűek, óriások). Más különös közösségek társadalmi szokásaikban vagy éttrendjükben mutatnak meghökkentő sajátosságokat.¹

Távoli vidékek mesés és különleges lényeiről is említést tesz C. Plinius Secundus Maior,² a Kr. u. 1. század kiemelkedő írója és politikusa, aki tevékeny életének jelentős részét a tudománynak szentelte. Számos műve közül csupán a *Naturalis historia* maradt fenn; a harminchét könyvből álló enciklopédikus jellegű, gyűjteményes munkában Plinius összefoglalta kora teljes természettudományos ismeretanyagát. A 3–6. köny-

¹ A témához ld.: N. KOVÁCS (2007: 23–29).

² Plinius Maior (Kr. u. 23/24–79). A szerzőhöz ld. GESZTELYI (2001: 369–381).

vekben az emberről és környezetéről gyűjti össze kora tudáskincsét: a földrajzi leírások (folyókák, tavak, tengerek, éghajlat, növény- és állatvilág felsorolása) közben országok, népek történelme és kultúrája elevenedik meg. Leírásaiban helyet kapnak csodás elemek, fantasztikus élőlények is, így a 6. könyv 187–195 közötti *caputjaiban*, Aethiopia jellemzésénél is.³ Élnek ott orrnélküli, lapos arcú emberek, és olyanok is, akiknek a felső ajkuk vagy a nyelvük hiányzik (6, 187), vagy az egész szájuk és az orrlyukuk is (6, 188). Bizonyos területeken az állatoknak hiányzik a füle, még az elefántoknak is (6, 192). Vannak emberek, akik nem ismerik a beszédet és nem használják a tüzet sem (6, 188), mások meztelenül járnak, fekete bőruket vörös színűre festik, illetve élnek ott kutyafejűek és óriás méretű emberek is (6, 190). Kuriózumként ír Plinius arról, hogy egy szigeten élő törzs felett királynő uralkodik, hiszen ez a római világban elképzelhetetlen volt (6, 191; 193). Egy törzs pedig kutyát tart királyként, a mozgását figyelve értelmezik parancsait (6, 192). A 194. *caputban* etimológiai magyarázattal kínál racionális megoldást Plinius: egyes afrikai törzsek neve azt jelenti, hogy három- vagy négyszemű emberek, de ez csak arra utal, hogy nagyon ügyesen használják a nyilaikat, vagyis igen pontosan céloznak. A továbbiakban maga a szerző is *fabulosa*, vagyis mesébe illő dolgokként említi, hogy egy törzs királyának csak egy szeme van a homloka közepén, hogy emberevőkről, kutyafejűekről, négylábú emberekről írnak a szerzők (6, 195). (1. kép) Kiemeli a közép-afrikai népek különleges táplálékait: elefántok, párducok, oroszlánok húsát eszik (6, 189; 195), vagy csakis sáskát, amit még tartósítani is tudnak füsttel és sóval, hogy a nehezebb időkben is legyen mit enniük (6, 195).

1. kép: Aethiopia csodái

³ Ld. még Plin. 7, 21–32; Ford. DARAB (2014).

Említi Plinius a pygmaeusokat⁴ is (6, 188), akik a legkorábbi időktől kezdve megjelennek a mítoszokban. Már Homérosz *Iliásában* olvashatunk arról, hogy a pygmaeusoknak harcolni kell a darvakkal,⁵ akik vándorlásuk során a területükhöz érnek (Hom. *Il.* 3, 3–7):

mint amidőn darvak krúgása lehallszik az égről,
mik menekülve a vad téltől meg a szörnyü vihartól,
Ókeanosz hulláma fölött zajosan tovaszállnak,
s pügmaiosz népnek hordozva halált, veszedelmet,
hajnali égből csapnak alá iszonyú viadalra.⁶

Pomponius Mela, 1. századi hispániai író leírja, hogy a pygmaeusoknak, az igen kistermetű népnek azért kell küzdeni a darvak ellen, mert azok elveszik a terményüket (3, 70):

Extra sinum, verum in flexu tamen etiamnum Rubri maris pars bestiis infesta ideoque deserta est, partem Panchai habitant, hi quos ex facto quia serpentibus vescuntur Ophiophagos vocant. Fuere interius Pygmaei, minutum genus et quod pro satis frugibus contra grues dimicando defecit.

A szerző szerint el is pusztult a nép ebben a harcban.

Iuvenalis az 1. század második felében említi az egyik versében, hogy Thrákiából érkeznek a darvak a pygmaeusok területére (Iuv. 13, 167–170):

ad subitas Thracum uolucres nubemque sonoram
Pygmaeus paruis currit bellator in armis,
mox inpar hosti raptusque per aera curuis
unguibus a saeua fertur grue.⁷

⁴ Pygmaeusok: „csak ököl nagyságú” emberek; a szó eredete: a görög pygmé – ököl szóból származik.

⁵ A darvakhoz ld. még: VÍGH (2019: 62–66).

⁶ Ford. DEVECSERI (2005). Ld. még: Strab. 2, 1, 9. C70.

⁷ Thrák madarak lecsapó lármás felhőire ráront / küzdve a pygmaeus, pici fegyvert fogva kezében, / majd, hogy alulmarad, őt a dühös daru légbe ragadja, / s horgas karmaival viszi. Ford. MURAKÖZY (1977).

2. kép: Pygmaeusok és darvak harca Italica Neptun-házának mozaikján

A pygmaeusok és a darvak harca kedvelt téma volt a római idők képzőművészetében, mint ahogyan a mai Sevilla közeli Italica Neptun-házának mozaikján is látható. (Kr. u. 2. sz.). (2. kép)

Magyarországon még a 20. században is megihlette a pygmaeusok és a darvak küzdelme a szerzőket, így a klasszikus műveltségű Babits Mihály *Darutörpeharc* címmel írta hangulatos versét 1908-ban.

Mikor új évszak szele rebben,
hajnal hamukárpitja lebben,
új szürkeség ó szürkeségben,
jönnek, jönnek darvak a légben.

Jönnek óriás, csőrös ékben,
jönnek, jönnek darvak a légben,
szárnyuk csapása szelet zúgat,
mély hangjuk búsan messze krúgat.

Csőrük iránt viszen az útjuk,
de honnan jönnek, sohse tudjuk,
nyakig a lábuk légbe lából...
tán Afrikából, Afrikából.

Halld a csodát, amit ma láttam:
a daruharcot szemmel láttam,

a barna föld hús meztelenje
nesztelen éledt elevenre.

Hol láttam? kérdezed, hiában.
Tán Thrákiában, Thrákiában:
a pygmaeusok törpe népe
darvak hadának állt elébe.

Honukat védni ébredének
földi fickók, pöttön legények,
s sűrű dárdát szegezve jönnek:
nézhetnéd óriási sünnnek.

Zúgnak a nyílak és a szárnyak:
csatára, hej! csatára szállnak,
mint égi felhők, földi árnyak,
árnyat, felhőt összekuszálnak.

Sötét parton világos pontok,
tépett tollak és törött csontok:
feledve harcok, honfigondok,
nyugosznak most a kis bolondok.

A mítoszok mellett a történeti forrásokban is megjelenik a pygmaeusok népe. Az egyiptomiak már a Kr. e. 3. évezredben ismerték a pygmaeusokat, akik valószínűleg mbutik lehettek. Egyes egyiptomi fáraók expedíciókat indítottak az erdők országába elfogásukra, hogy azok az „isteni törpe táncosok” az udvaraikban táncoljanak.⁸ Az ókori görögök Egyiptomon keresztül ismerték meg a pygmaeusokat. Hérodotosz a Felső-Nílus vidékére tette a hazájukat, Arisztotelész pedig megemlíti *Historia animalium* című műve 8. könyvében, hogy ott, ahol a Nílus ered, pygmaeusok élnek, és hozzáteszi, hogy mindez nem mítosz, hanem valóságos népről van szó, amelynek a tagjai igen kis emberek (8, 12). Ma is élnek Közép-Afrika őserdeiben pigmeusoknak nevezett, különösen alacsony termetű emberek, akiknek az átlagos testmagassága 150 cm alatt van. Egyes pigmeus törzsek a mai napig kizárólag vadászó-halászó és gyűjtögető életmódot folytatnak.

⁸ Ld. ehhez: MEYER (1986: 1432–35), DASEN (1993).

Plinius forrása Arisztotelész leírása lehetett a *Naturalis historia* 6, 188-as caputban, mert ő is megjegyzi, hogy a pygmaeusok a Nílus forrásvidékén élnek.⁹ Számos fennmaradt római mozaikon láthatjuk a pygmaeusok harcát hatalmas vízilovakkal vagy krokodilokkal és nílusi halászatukat is, így a mai Assisi környékén levő Cannarából előkerült Urbinum Hortense mozaikján (Kr. u. 1–2. sz.), vagy az Africa provinciában talált mozaikon (Kr. u. 3. sz.).

3. kép: Pygmaeusok harca, Cannara, Kr. u. 1–2. sz.

4. kép: Pygmaeusok, nílusi jelenet, Kr. u. 3. sz.

Plinius *Naturalis historiáját* különös tisztelettel kezelték a következő évszázadokban és csodálattal olvasták a messzi vidékeken élő fantasztikus lényekről szóló történeteit is. A Kr. u. 3. században C. Iulius Solinus Plinius művét felhasználva írta meg *De mirabilibus mundi* című művét,

⁹ Ld. még Plin. 7, 27, ahol a szerző név szerint is említi Arisztotelészt a pygmaeusokkal kapcsolatban.

amelyben különféle történeteket gyűjtött össze a világ csodáiról. A 6–7. században élt Sevillai Isidor¹⁰ az *Etymologiae* című 20 kötetes művében – amely a minden elképzelhető témában elérhető összes információ gyűjteménye és a nagy felfedezések koráig az érvényes tudás kánonja volt – bőségesen merített számos forrásból, de a mesebeli és különleges lények hosszú listája és részletes leírása során főként Plinius műveit vette alapul, megerősítve évszázados tekintélyét.

A Plinius-részlet fordítása a *Sammlung Tusculum* szövegkiadása alapján készült.¹¹ A szöveg értelmezéséhez és a jegyzetekhez felhasználtam ezen kívül Desanges,¹² valamint Conte¹³ munkáját is. A fordítás során a személyneveket, földrajzi neveket és mértékegységeket a szerző által használt latin alakjukban hagytam, a jegyzetben ezekhez magyarázatot fűztem.

¹⁰ Isidorus Hispalensis (560–636). A szerzőhöz ld. SZÉKELY (2008: 11–16).

¹¹ BRODERSEN (1996).

¹² DESANGES (2008).

¹³ CONTE (1982).

Plinius *Naturalis historia* 6, 187–195.

35, 187. *Universa vero gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox a Vulcani filio Aethiope. Animalium hominumque monstrificas effigies circa extremitates eius gigni minime mirum, artificii ad formanda corpora effigiesque caelandas mobilitate ignea. Ferunt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, aequali totius oris planitie, alias superiore labro orbas, alias sine linguis.*

188. *Pars etiam ore concreto et naribus carens uno tantum foramine spirat potumque calamis avenae trahit et grana eiusdem avenae sponte provenientis ad vescendum. Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est. Quibusdam ante Ptolemaeum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit usus ignium. Quidam et Pygmaeorum gentem prodiderunt inter paludes ex quibus Nilus oriretur. In ora autem ubi dicemus continui montes ardentibus similes rubent.*

189. *Trogodytis et Rubro mari a Meroe tractus omnis superponitur, a Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluvia ad usum conpluribus locis servata, fertilissima regione quae interest auri. Ulteriora Atabuli, Aethiopum gens, tenent. dein contra Meroen Megabarri, quos aliqui Adiabaros nominavere; oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades quae elephantis vescitur.*

¹ Aetheria, Atlantia: Aethiopia régi elnevezéseiként csak itt kerülnek említésre. Aethiopia az ókori Nubia területe, a mai Szudán. Ld. még: SZÉKELY (2022).

² Aethiops: Hephaistos isten fiaként és Aethiopia mitikus névadójaként csak itt van említve.

³ Ptolemaeus Lathyrus: Ptolemaeus IX. Philometor Soter II. Lathyrus, egyiptomi fáraó, Kr. e. 115–80 között megszakításokkal uralkodott. Első uralkodása kezdetén kereste fel Aethiopiát.

⁴ Pygmaeusok: gör. „csak ököl nagyságú” emberek; ld. még Plin. 6, 70.

⁵ Ld. még: Plin. 5, 51.

⁶ Meroe: város a Nílusnál Felső-Núbiában, az aethiop királyság Napata utáni fővárosa; ld. még: Plin. 5, 53; 6, 177.

Plinius Természetrájk 6, 187–195.

187. Az egész népet pedig Aetheriának, később Atlantiának,¹ majd Vulcanus fia, Aethiops² után nevezték el. A legkevésbé sem kell csodálkoznunk, hogy e terület szélső vidékén különös formájú emberek és állatok születnek, hiszen tüzes változékonysága miatt úgyszólván a mestere különféle testek kialakításának és formák létrehozásának. Egyesek határozottan állítják, hogy a legbelsőbb keleti résztől élő törzseknek nincs orruk, arcuk pedig teljesen lapos, egyeseknek a felső ajkuk, másoknak a nyelvük hiányzik.

188. Egy részüknek sem tulajdonképpeni szája, sem orrlyukai nincsenek, csak egy egyszerű nyíláson keresztül lélegeznek, szalmaszál segítségével isznak, és egy ugyanott, vadon termő növény magjaival táplálkoznak. Néhányan bólogatásokat és taglejtéseket használnak beszéd helyett. Néhányuk nem ismerte a tűz használatát Ptolemaeus Lathyrus³ egyiptomi király uralma előtt. Egyesek beszámoltak egy pygmaeus törzsről,⁴ amely azok között a mocsarak között él, amelyekből a Nílus ered.⁵ A parton pedig, azon a területen, amelyet később írunk le, egy vörös színben izzó, látszólag tűzben álló hegylánc húzódik.

189. A Meroe⁶ utáni területet a trogodyták⁷ és a Vörös-tenger⁸ határolják; a távolság Napatától⁹ a Vörös-tenger partjáig három napos utat tesz ki; több helyen esővizet tárolnak az utazók részére, és a közben fekvő vidék aranyban igen gazdag. A távolabbi területeket az atabulosok,¹⁰ egy aethiop törzs tartja uralma alatt; utánuk Meroéval szemközt a megabarrusok laknak, akiket mások adiabarusoknak neveznek;¹¹ van egy városuk, melyet Apollo városának¹² hívnak. Egy részük nomád, és elefántokat eszik.

⁷ Trogodyták: ld. Plin. 6, 154.

⁸ Vörös-tenger: ld. Plin. 6, 84.

⁹ Napata: ld. Plin. 6, 181.

¹⁰ Atabulosok: csak itt említett aethiop törzs.

¹¹ Megabarrusok, adiabarusok: nomád aethiop törzs; ld. még Strab. 17, 1, 53; Ptol. 4, 7, 10.

¹² Apollo városa: csak itt említett város. Az istenséghez ld. még Plin. 6, 49. Valószínűleg azonos a Stephanus Byzantinusnál szereplő Apollonos polisszal.

190. Ex adverso in Africae parte Macrobiani, rursus a Megabarris Memnonis et Dabelli dierumque XX intervallo Critensi. Ultra eos Dochi, dein Gymnetes, semper nudi, mox Anderae, Mattitae, Mesaches; hi pudore atri coloris tota corpora rubrica inlinunt. At ex Africae parte Medimni, dein Nomades, cynocephalorum lacte viventes, Alabi, Syrbotae, qui octonum cubitorum esse dicuntur.

191. Aristocreon Libyae latere a Meroe oppidum Tollen dierum V itinere tradit; inde dierum XII Esar oppidum Aegyptiorum qui Psammetichum fugerint; in eo prodente se CCC habitasse; contra in Arabico latere Diaron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat quod ille Esar; et ipso nomine advenas significari. Caput eorum in insula Sembobitin, et tertium in Arabia Sinat. Inter montes autem et Nilum Simbarri sunt, Phalliges, in ipsis vero montibus Asachae multis nationibus. abesse a mari dicuntur dierum V itinere; vivunt elephantorum venatu. Insula in Nilo Sembritarum reginae paret.

¹³ Macrobianusok: görögül szó szerint „hosszú életű” törzs a Felső-Nílus mentén; ld. még Hdt. 3, 17; Plin. 7, 28.

¹⁴ Megabarrusok: ld. Plin. 6, 189.

¹⁵ Memnonusok: törzs Aethiopia belső részén; ld. még Ptol. 4, 7, 10.

¹⁶ Dabellusok: csak itt és Plin. 6, 196-nál említett törzs.

¹⁷ Critensusok: csak itt említett aethiop törzs.

¹⁸ Dochusok: csak itt megnevezett aethiop törzs.

¹⁹ Gymnetes: csak itt említett aethiop törzs; görögül szó szerint „könnyű fegyverzetű”, „meztelen”. Más gymnetes törzsről ír Plinius 5, 43-ban; indiai gymnetákról ld. Plin. 7, 28.

²⁰ Anderák, mattiták, mesaches törzs: csak itt megnevezett törzsek Aethiópiában.

²¹ Medimnusok: csak itt említett aethiop törzs.

²² Cynocephalok: kutyafejűek; ld. Plin. 6, 184.

²³ Alabusok, syrboták: csak itt (a syrboták Plin. 7, 31-nél is) említett törzsek.

²⁴ 8 róf: 3,5 méter.

²⁵ Aristocreon: FGrHist 667 F 3.

²⁶ Meroe: város a Nílusnál Felső-Núbiában, az aethiop királyság Napata utáni fővárosa; ld. még: Plin. 5, 53; 6, 177.

²⁷ Tolle: csak itt említett város Aethiópiában.

190. Szemben az afrikai oldalon vannak a macrobiusok,¹³ a megabar-rusok¹⁴ után következnek a memnonusok¹⁵ és dabellusok,¹⁶ és további 20 nap utazás után a critensusok.¹⁷ Velük szemben a túloldalon laknak a dochusok,¹⁸ azután a gymnetes¹⁹ törzs, akik mindig meztelenek, majd ezután az anderák, mattiták, a mesaches törzs;²⁰ ezek szégyellik fekete bőrüket és egész testüket vörös krétával kenik be. De az afrikai oldalon laknak a medimnusok,²¹ ezután nomádok, akik cynocephalok²² tejével élnek, azután az alabusok és a syrboták,²³ akikről azt mondják, hogy 8 rőf magasak.²⁴

191. Aristocreon²⁵ beszámol arról, hogy a lybiai oldalon Meroétól²⁶ ötna-pi távolságra fekszik Tolle²⁷ városa; hogy további 12 nappal ezután elér-hetünk azon egyiptomiak Esar²⁸ városába, akik elmenekültek Psam-metichus²⁹ elől, és akiről azt írta, hogy ott 300.000-en élnek; és hogy Diaron³⁰ városa a szemközti arab oldalon az övéké. Bion³¹ viszont Sape-nak hívja a várost, amit amaz Esarnak nevez, és szerinte a név „jö-vevényeket” jelent. Fővárosuk Sembobitis,³² amely egy szigeten fekszik, és van még egy harmadik városuk is, Sinat,³³ Arabiában. A hegyek és a Nílus között vannak a simbarrusok, a phalliges törzs,³⁴ a hegyekben pe-dig az asachák³⁵ számos törzse, akiről azt mondják, hogy 5 napi járó-földre vannak a tengertől; elefántvadászatból élnek. A sembriták³⁶ Ní-lusban található szigetét királynő kormányozza.

²⁸ Esar: város Aethiopiában; ld. még Ptol. 4, 7, 7.

²⁹ Psammetichus: egyiptomi fáraó a Kr. e. 7. században. Hérodotos azt írja, hogy a fá-raó idejében 240.000 egyiptomi katona szökött át az etiópokhoz, mivel három éven keresztül nem váltották le őket a helyőrségükön (Hdt 2, 30).

³⁰ Diaron: helység Meroe szigetének déli részén; ld. még Ptol. 4, 7, 21.

³¹ Bion: FGrHist 668 F 6.

³² Sembobitis: csak itt (és Plin. 6, 193-nál) megnevezett város.

³³ Sinat: csak itt említett város.

³⁴ Simbarrusok, a phalliges: csak itt megnevezett törzsek.

³⁵ Asachák: a Felső-Nílus mentén élő törzs, amely Diodóros 3, 26 szerint főként elefánt-vadászatból élt.

³⁶ Sembriták: a Plin. 6, 193-ban seberritának nevezett törzs.

192. Ab ea Nubaei Aethiopes dierum VIII itinere; oppidum eorum Nilo inpositum Tenupsis. Sesambri, apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africae parte Ptonebari, Ptoemphani, qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes, Harusbi oppido longe ab Nilo sito, postea Archisarmi, Phalliges, Marigarri, Chasamari.

193. Bion et alia oppida in insulis tradit: a Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere XX proxime insulae oppidum Seberritanum sub regina et aliud Asara, alterius oppidum Darden; tertiam Medoen vocant, in qua oppidum Asel, quartam eodem quo oppidum nomine Garroen. Inde per ripas oppida Nautis, Modum, Demadatin, Secundum, Collocat, Secande, Navectabe cum agro Psegipta, Candragori, Arabam, Summaram.

194. Regio supra Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur a quibusdam habere maritimos Aethiopus, Nisicathas, Nisitas, quod significat ternum et quaternum oculorum viros, non quia sic sint, sed quia sagittis praecipua contemplatione utantur. Ab ea vero parte Nili, quae supra Syrtes Maiores oceanumque meridianum protendatur, Dalion Vacathos esse dicit, pluvia tantum aqua utentes, Cisoros, Logonporos ab Oecalibus dierum V itinere, Usibalchos, Isbelos, Perusios, Ballios, Cispios.

³⁷ Nubiai aethiopok: Afrika belsejében élő törzs.

³⁸ Tenupsis: csak itt említett város.

³⁹ Sesambrusok, ptonebarusok, a ptoemphanusok: csak itt megnevezett törzsek a Nílusnál.

⁴⁰ Királyként tartott kutya: csak itt említett adat.

⁴¹ Harusbusok, archisarmusok: csak itt megnevezett törzsek a Nílusnál.

⁴² Phalliges törzsek: ld. még Plin. 6, 191.

⁴³ Marigarrusok és a chasamarusok: csak itt említett törzsek a Nílusnál.

⁴⁴ Bion: FGrHist 668 F 6.

⁴⁵ Sembobitis: csak itt (és Plin. 6, 191-nél) megnevezett város.

⁴⁶ Seberrita: a Plin. 6, 191-nél sembritának nevezett törzs.

⁴⁷ Asara: csak itt megemlített aethiop város.

⁴⁸ Darde: csak itt megnevezett város a Nílus egy szigetén.

⁴⁹ Medoe: csak itt említett Nílus-sziget.

⁵⁰ Asel: csak itt említett város.

⁵¹ Garroe: csak itt említett sziget és város.

192. Ettől a szigettől 8 napra laknak a nubiai aethiopok,³⁷ akiknek Tenupsis³⁸ nevű városa a Nílus mentén fekszik; majd a sesambrosok következnek, akiknek a területén minden négylábú állatnak, még az elefántoknak is, hiányzik a füle. Az afrikai oldalon vannak a ptoembarusok, a ptoemphanusok,³⁹ akik király gyanánt egy kutyát tartanak, és a mozgásából következtetik ki a parancsait;⁴⁰ a harusbusok, akiknek a városa igen távol helyezkedik el a Nílustól, azután az archisarmusok,⁴¹ a phalliges törzsek,⁴² a marigarrusok és a chasamarusok.⁴³

193. Bion⁴⁴ más városokat is megad a szigeteken: Sembobitis⁴⁵ után Meroe irányában összesen húsznapos távolságra található a következő szigeten egy seberrita⁴⁶ város, amelyet királynő irányít, és egy másik város, Asara;⁴⁷ a második szigeten Darde⁴⁸ városa; a harmadik szigetet Medoenak⁴⁹ hívják, a rajta fekvő várost pedig Aselnek;⁵⁰ a negyedik Garroe,⁵¹ ugyanolyan nevű várossal. Azután a part mentén a városok: Nautis, Modum, Demadatis, Secundum, Collocat, Secande, Navectabe Psegipta területével együtt, Candragori, Arabam, Summara.⁵²

194. Efölött helyezkedik el Sirbitum⁵³ vidéke, ahol a hegységek véget érnek, és amelyet egyesek szerint aethiop partmenti törzsek, a nisicathák és a nisiták⁵⁴ uralnak, neveik jelentése: három- és négyszemű emberek;⁵⁵ nem azért, mert valóban ilyenek lennének, hanem mert különösképpen ügyesen bánnak a nyíllal. A Nílusnak azon az oldalán, ami a nagyobb Syrtes⁵⁶ fölött, a déli óceán fölé nyúlik, Dalion⁵⁷ szerint a vacathusok⁵⁸ élnek, akik csak esővizet használnak; majd a cisorusok; a logonporusok,⁵⁹ öt napi járóföldre az oecalicesektől;⁶⁰ az usibalchusok, az isbelusok, a perusiusok, a balliusok és a cispiusok.⁶¹

⁵² Nautis, Modum, Demadatis, Secundum, Collocat, Secande, Navectabe Psegipta, Candragori, Arabam, Summara: csak itt említett városok Aethiopiában.

⁵³ Sirbitum: csak itt (és a Plin. 6, 196-nál) említett város és vidék Aethiopiában.

⁵⁴ Nisicathák, nisiták: csak itt megnevezett törzsek.

⁵⁵ Három- és négyszemű emberek: a név eredete nem igazolható. Plinius igyekszik racionalizálni a mesés lényekről talált adatokat.

⁵⁶ Nagyobb Syrtes: öböl a Földközi-tenger afrikai partján; ma Khalij Surt.

⁵⁷ Dalion: FGrHist 666 F 3.

⁵⁸ Vacathusok: csak itt említett törzs.

⁵⁹ Cisorusok, logonporusok: csak itt megnevezett törzsek.

⁶⁰ Oecalicesek: aethiop törzs a Niger folyó forrásai mentén; ld. még Plin. 5, 44.

⁶¹ Usibalchusok, isbelusok, perusiusok, balliusok, cispiusok: csak itt említett törzsek.

195. Reliqua deserta, dein fabulosa: ad occidentem versus Nigroe, quorum rex unum oculum in fronte habeat, Agriophagi, pantherarum leonumque maxime carnibus viventes, Pamphagi, omni mandentes, Anthropophagi, humana carne vescentes, Cynamolgi caninis capitibus, Artabatitae quadrupedes, ferarum modo vagi, deinde Hesperios, Perorsi et quos in Mauretaniae confinio diximus. Pars quaedam Aethiopum locustis tantum vivit fumo et sale duratis in annua alimenta; hi quadragesimum vitae annum non excedunt.

⁶² Nigroák: csak itt megnevezett törzs.

⁶³ Agriophagusok: görögül szó szerint „vadállatevők”; ld. még *PME* 2. A törzset megemlíti egy Hadrianus kori kétnyelvű (görög-latin) felirat is: CAGNAT 1906, Nr. 1207.

⁶⁴ Pamphagusok: görögül szó szerint „mindent evők”; csak itt említett törzs.

⁶⁵ Anthropophagusok: görögül szó szerint „emberevők”; ld. még Plin. 6, 53.

195. A hátralévő területek sivatagosak, azután olyan vidékek következnek, amelyekről mesébe illő dolgokat beszélnek: nyugat felé a nigroák⁶² laknak, akik királyának csak egy szeme van, az is a homlokán; az agriophagusok,⁶³ akik leginkább párdúc- és oroszlánhússal élnek; a pamphagusok,⁶⁴ akik mindent megesznek; az anthropophagusok,⁶⁵ akik emberhússal táplálkoznak; a cynamolgusok,⁶⁶ akiknek kutyafejük van; az artabatiták,⁶⁷ akiknek négy lábuk van, és állatok módjára járnak; majd a hesperiusok,⁶⁸ a perorsusok,⁶⁹ és azok az emberek, akiket már Mauretania⁷⁰ szomszédságában említettünk. Az aethiopok egy bizonyos része csak sáskával él, melyet füsttel és sóval tartósítanak, hogy egész évre legyen élelmük; ezek az emberek nem élnek negyven évnél többet.

⁶⁶ Cynamolgusok: görögül szó szerint „kutyafejők”; ld. még Strab. 16, 4, 10.

⁶⁷ Artabatiták: csak itt megnevezett törzs.

⁶⁸ Hesperiusok: görögül szó szerint „nyugati” törzs.

⁶⁹ Perorsusok: nubiai törzs a sivatagi területeken délre a mai Darattól; ld. még Plin. 5, 16.

⁷⁰ Mauretania: ld. még Plin. 6, 175.

Források

- DARAB 2014 Id. Plinius, *Természetrjz VII–VIII. Az emberről és a szárazföld élőlényeiről*, DARAB Á. (ford.), Budapest, 2014.
- DEVECSERI 2005 Homérosz, *Íliász*, DEVECSERI G. (ford.), Budapest, 2005.
- MURAKÖZY 1977 Persius és Iuvenalis, *Szatírák*, MURAKÖZY GY. (ford.), Budapest, 1977.

Felhasznált irodalom

- BRODERSEN 1996 K. BRODERSEN, *C. Plinius Secundus d. Ä.: Naturkunde. VI. Geographie: Asien*. München, 1996.
- CAGNAT 1906 R. CAGNAT, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, Bd. I, Paris, 1906.
- CONTE 1982 G. B. CONTE (ed., trad e note), *Gaio Plinio Secundo Storia naturale*, Torino, 1982.
- DASEN 1993 V. DASEN, *Dwarfs in ancient Egypt and Greece*, Oxford, 1993.
- DESANGES 2008 J. DESANGES (établ., trad.), *Pline L' Ancien, Histoire naturelle. Livre VI, 4e partie: L'Asie africaine sauf l'Egypte. Les dimensions et les climats du monde habité*, Paris, 2008.
- GESZTELYI 2001 GESZTELYI T., *Utószó*, in: *Idősebb Plinius: Természetrjz (XXXIII–XXXVII.) Az ásványokról és a művészetekről*, ford.: Darab Á., Gesztelyi T., Budapest, 2001.
- MEYER 1986 C. MEYER (red.), *Lexikon der Ägyptologie. VI.*, Wiesbaden, 1986.
- N. KOVÁCS 2007 N. KOVÁCS T., *Helyek, kultúrák, szövegek: a kulturális idegenség reprezentációjáról*, Debrecen, 2007.
- SZÉKELY 2008 SZÉKELY M., *Sevillai Izidor élete és művei*, in: *Sevillai Izidor, A gótok, vandálok és szvévek története*, Székely M. (ford.), Szeged, 2008, 11–16.
- SZÉKELY 2022 SZÉKELY M., *Plinius Egyiptomról és Aethiopiáról*, *Aetas*, 2 (2022) (megjelenés alatt).
- VÍGH 2019 VÍGH É. (szerk.), *Állatszimbólumtár*, Budapest, 2019.

Pliny's description of fabulous and extraordinary creatures

In Book 6 of Natural History (cap. 187-195), C. Pliny, in his description of Aethiopia, on the borders of the inhabited world, also describes miraculous and fantastic creatures. In this work, a translation of this extract is given with an introduction and notes.

Keywords: Pliny the Elder, *Natural History*, Aethiopia, pygmies, cranes, Mihály Babits, *fabulosa*